

dat, non tamen ei repugnat honestas. Ut enim homo nudus turpis est, cui tamen non repugnat honestas, quia indui potest, ita velle ditari et lucrari, nude sumptum, est turpe, sed non repugnat ei honestas, quia indui potest alio honesto ulteriore fine; quod fit quum mercator vel campsor vult exercere artem suam, ut lucretur, vult autem lucrari, non ibi sistens et statuens ultimum finem (hoc enim esset mortale peccatum et insipientia, quia non est sapientis aggredi infinitam viam sive infinitae cupiditati velle satisfacere), sed talis lucrari vult, ut se et suos alat, et pauperes et rempublicam juvet, et omnia haec vult ob aeternam salutem, sciens nihil prodesse homini, si universum mundum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur. Ideo ars licita est, quamvis turpis sit. Sicut etiam, si quis negotiaretur vendens plus justo fructus suae possessionis, non ad lucrum, sed ad sustentationem, non ageret turpiter, et tamen illicite ageret; sic¹ juste negotiari ad lucrum licitum est simul et turpe et sordidum. Sordidius autem est negotiari erga pecunias, quod est campsoris, quam erga merces, quod est mercatoris, sicut ars, quae frena et sellas facit, inferior est equestri.

Caput XV. Quomodo cognosci possit, an cambium licitum sit, necne.

46. Ut videatur, an aliquod cambium liceat necne, considerandum est, dupliciter intelligi posse, quod cambium sit licitum, nempe simpliciter et ex genere.

Ut ergo cambium simpliciter liceat, opus est, ut tam ex genere, quam ex omnibus circumstantiis licitum sit; quia bonum est ex integra causa, malum vero ex quovis particulari defectu. Opus igitur est, ut ei, qui dat pecunias, non sit prohibitum cambium exercere, ut clerico vel religioso; et qui accipit, non sit nimis egens, vel male pecuniis usus ex. gr. in lusibus, bellis injustis, usuris et similibus. Similiter est opus, ut tempus et locus sacer, in quibus non licet hujusmodi negotia exercere, observentur;² opus etiam est, ut modus caveatur malus cambium exercendi, qualis est mendacia et perjuria et fraudes immiscere.

¹ Ms. II. *sicut.*

² *Observentur* deest in Ms. II.

Finis deinde bonus esse debet, hoc est, non lucrum ex mutuo, sed ob servitium; non lucrum, quasi bonum summum intentum, vel alio non directum, sed potius, ut dictum est, intentum ad se et suos et pauperes alendum et ad servitium publicum. Et haec quidem requiruntur, ut ex circumstantiis cambium licitum reddatur.

47. Ut autem secundum substantiam et genus suum licitum sit, sufficiunt et exiguntur tres conditiones.

Prima conditio est, ut re ipsa et intentione interveniat commutatio pecuniarum. Si enim haec non adest, non est revera cambium, et idcirco nec est cambium licitum nec illicitum. Quod quidem ex definitione cambii satis constat; est enim cambium permutatio pecuniarum, et ideo, ea non existente, cambium esse non potest. Ex hac conditione videtur non esse cambium, sed usura cambii nomine palliata, ea quae crebro fit a mercatoribus Januae sequenti modo. Mercator aliquis pauper, qui nullas pecunias habet Lugduni vel Besansone, nullasque sperat habere nec earum creditum, egens Januae pecuniis adit mercatorem divitem, a quo accipit pecunias nomine cambii Besansonis. Et quia Besansone nullas habet pecunias, nec habet ibi, qui suas litteras acceptet vel recognoscat, rogat eundem mercatorem, a quo pecunias accipit, ut actor suorum negotiorum litteras acceptet. Hic clarum est, non esse cambium; quia mercator, qui pecunias dat, non permutat nec intendit permutare suas pecunias Januenses cum suis, quas habet Besansone; mercator etiam, qui accipit pecunias, nihil habet Besansone, quod commutet, sed solum pro forma vult, ut suae litterae Besansone acceptentur; quod perinde est, ac si vellet habere Besansone fideiussorem de accepto mutuo, imo non fideiussorem, sed ejus umbram, quia revera mercator, qui dedit illi pecunias, vel illi credidit vel ab eo fideiussorem accepit. Sed praedicta fiunt, ut nomine cambii palliatur usurarium mutuum; quia perinde est, ac si mercator dans pecunias, diceret: Mutuo tibi pecunias meas hoc pacto, ut illas reddas et insuper tantum usurae, quantum lucri reddidit cambium Besansonis.

Secunda conditio est, ut nihil intendatur vel accipiatur ratione expectationis vel impliciti mutui. Quae conditio non habet locum in minuto cambio, ubi non est mora vel implicitum mutuum, sed in aliis, quae fiunt vel de loco ad locum vel de nundinis ad nundinas, in quibus et expectatio et implicitum mutuum inveniuntur. Quod autem haec conditio necessaria sit ex eo patet, quia non servata ea, usura committitur; ut ex usurae definitione patet, qua describitur, esse lucrum principaliter intentum ex mutuo seu expectatione solutionis.

Tertia conditio est, ut justum interesse et servitium vendibile, quod in cambio intervenit, justo pretio pensentur. Dicitur autem servitium vendibile, ut excludatur mutuum, quod licet servitium magnum proximi sit et saepe etiam majus, quam eleemosyna juvat, non tamen est servitium vendibile, sed gratis exhibendum et nihil inde sperandum. Quod vero haec conditio necessaria sit, ex eo patet, quia ubi interesse vel servitium plus vel minus justo compensantur, licet non committatur ex hoc usura, committitur tamen injustitia.

48. Quod autem hae tres condiciones, quae probatae sunt necessariae, sint etiam sufficientes, ut cambium ex se licitum sit, patet; quia ut contractus ex se licitus sit, sat est, quod servetur forma et iustitia; quibus servatis non potest contractus esse illicitus. Si autem servatur prima conditio, servatur forma contractus, ad quod sat est, quod sit et intendatur commutatio pecuniarum. Si servatur secunda conditio, excluditur una species injustitiae; nam usura injustitia est, quia tollit proximo suum. Si autem servatur tertia conditio, excluduntur aliae injustitiae species. Et ita per primam conditionem statuitur forma contractus, per duas sequentes ejus iustitia; et ita tres illae sufficiunt, ut contractus cambii ex se licitus sit.

Caput XVI. Applicatio methodi dictae ad genera cambiorum varia.

49. Superest jam, ut juxta hanc methodum communiores modos cambiorum discutiamus, ut videatur, an liceant

necne. Et prius videbimus modos, qui communitur habentur justis, deinde eos, qui censentur communitur injusti, demum eos, qui in dubio sunt.

Primus ergo modus cambii liciti est cambium minutum, in quo servatur 1^a et 3^a conditio ex jam dictis; nam 2^a (ut diximus) non habet in eo locum. Licet ergo ex se cambium minutum, quando in eo intenditur et fit vera commutatio pecuniarum, vel majoris pro minori vel usualis pro non usuali, et e contrario; quando etiam pro servitio, quod exhibet, et interesse, si quod occurrit, justum pretium accipitur. Servitium autem, quod exhibet ad minutum campsor, est, laborare per se et per ministros, quaerendo, servando, expendendo, ut habeat varia pecuniarum genera, et cognoscendis et probandis vacando, et ad id officinam et domum conducendo. Accidere etiam potest interesse, quia moneta, quam dat, fortassis melior est ad deaurandum, portatu facilior, commodior ad expendendum, in pluribus locis valens, diutius perseveratura in valore vel in eo forte augenda. Pro hujusmodi ergo et servitio et interesse licet campsoni justum pretium accipere. Est autem justum pretium, vel quod communitur sine fraude et violentia currit, vel quod taxatur a bono et in hac arte perito viro. Et campsor quidem, quia expendit in domo et ministris et laborat, ut serviat, potest pro servitio et interesse exigere pretium. Noncampsor autem, quia ab his expensis et labore est liber, potest quidem ratione interesse, quia scilicet meliorem monetam dat, aliquid juxta consuetudinem dari solitum accipere; non tamen ratione servitii, nisi forte notabilem operam exhibuerit in numerando; et tunc non debet tantum accipere, ut campsor ex officio, qui ultra operam habet officinam, ministros etc. Vitiari autem potest hoc cambium multis modis, utpote falsam vel non usualem vel detonsam et minoris ponderis monetam dando, et meliorem accipiendo, vel plus justo pretio extorquendo etc.

50. Secundus modus licitus est cambium reale per litteras, quo ego accipio hic pecunias, quas alibi solvo, et insuper certum quid pro centenariis, prout convenimus; de

quo litterae conficiuntur, ut solutio fiat eis praesentatis. Quod licitum est, quum et sit et intendatur pecuniarum commutatio et nihil intendatur vel accipiatur ab eo, qui dat pecuniam prius, ob expectationem, ut sibi solvatur, et quoniam pro interesse et servitio justum pretium datur. Quia autem in hoc cambio majores expensae interveniunt majoraque pericula, et personae qualitas excedere solet [sic] et interesse majus occurrere, merito justum pretium majus est, quam illud cambii minuti. Est autem etiam hic justum pretium, quod sine fraude et violentia communiter currit, vel quod a bono et perito viro juxta exigentiam servitii vendibilis taxatur. Ad quod opus est respicere distantiam locorum et differentiam valoris monetae datae et accipiendae; non autem distantiam temporis, nisi forte ad lucrum cessans compensandum. Ideo suspecti videri possunt certi mercatores, qui in his cambiis de loco ad locum ultra tempus, quod praescripserunt ad hoc, quod commode possint mitti litterae ad locum solutionis, (quod merito est eo majus, quo locus est distantior), taxaverunt etiam aliud tempus a die praesentationis litterarum usque ad diem solutionis, et hoc eo majus esse voluerunt, quo locus est distantior. Quod eo factum videtur, ut plus mercatores detineant apud se pecunias et illis lucrentur; quia, sive sit locus longinquus sive propinquus, postquam illuc pervenerunt litterae, sat est tantum temporis sumere, ut solutio fieri commode possit. Et ideo mercatores Romae, sive e longinquo veniant litterae sive e propinquo, decimo die ab eis praesentatis solent (si memin) facere solutionem. Licet autem praedictus abusus corrigi posset, non damnarem tamen eos, qui, illo durante, bona fide sine respectu ad tempus solvunt in termino a majoribus praefixo. Vitiari autem posset hic modus intendendo pretium illud accipere non ob servitium vel interesse, sed ob dilationem a tempore datae a se pecuniae usque ad tempus recipiendae. Vitiaretur etiam, si fraude vel vi vel iniqua taxatione interveniente plus vel minus, quam exigat servitium vel interesse, recipiatur.

51. Tertius modus etiam licitus et realis est ille, quo ex. gr. ego, habens hic pecunias, do illas campsoni,

ut mihi reddat alibi, ubi eis indigeo, dando etiam ei juxta pactum aliquid pro centenario, intervenientibus etiam litteris, ut fiat solutio. Hic modus licitus est, sicut praecedens, si non vitiatur iniquo pretio; est etiam remotus ab usura, quia ego, qui in hoc casu prior do pecuniam, nihil ob hanc anticipationem a mercatore accipio, sed potius illi aliquid do, ut pecuniam datam alibi mihi reddat. In modo autem praecedenti, quia campson prior dat pecuniam, poterat intervenire usura, si ob hoc solum aliquid acciperetur, et non ob servitium vel interesse.

Si quis autem quaerat, an hoc 3° vel 2° modo liceat lucrari etiam noncampsoni, dicendum videtur, quod si illud lucrum accipitur ob compensationem interesse, quod inde incurrit, vel melioris monetae, quam ipse dat, licite id lucrum accipitur. Et ideo fortassis licebit etiam nonmercatori danti pecunias in Italia, accipere aliquid plus in Hispania, quia moneta Hispaniae, ubi etiam caetera sint paria, aliquid minus valet, quia inde non potest libere extrahi ob regium edictum. An autem ultra interesse et majorem valorem suae monetae liceat noncampsoni aliquid accipere, putant aliqui quod non, quia in eo servitio exhibendo non facit expensas nec operas collocat, ut campson, imo fortassis id est sibi commodum, ideo non debet vendi proximo. Sed fortassis dici potest, licere etiam huic aliquid pro hoc servitio accipere, licet non tantum ut campsoni; nec requiritur, ut opus aliquid sit mercede dignum, quod peculiare exigat expensas; sed satis est, quod proximo utilitatem exhibeat, quae pretio emi possit.

Caput XVII. Genera cambiorum illicita.

52. Ut praecedentes modi communiter habentur justis, ita hi, qui jam sequentur, merito habentur injusti.

Et primus modus injustus est, quum in loco, in quo accipitur pecunia cambi nomine, in eodem et redditur post aliquam moram temporis, aliquid etiam ultra sortem addendo. Cujus rei exempla, quamvis supra sparsim

posita sint, quia mutua potius sunt, quam cambia, tamen hic denuo colliguntur, quia nomine cambiorum palliantur.

Primum ergo exemplum est: Mercator egenti mutuat pecunias pacto, quod post certum tempus eas reddat, et insuper lucrum, quod succedet eo tempore ex cambiis Lugduni vel Besansone. Hic manifesta usura est, si revera non interveniat ex hoc mutuo tantum lucri cessantis, servatis ejus conditionibus, quantum est lucrum cambiorum. Nec excusatur per hoc, quod ajunt, cambia quandoque nihil lucrari; quia hoc rarissimum est, et, ut committatur usura, sat est, quod frequentius lucentur; nam obligatio ad solvendum, quod lucratur cambia, eis frequentius lucrantibus, onus quoddam est pecunia aestimabile, et ideo id exigere pro mutuo usura est. A qua etiam non excusantur dicentes, se hoc ex caritate facere; si enim, ut ajunt, darent pecunias, expeditis litteris, oporteret eum, qui accipit, gravari in expensis, quae dantur ministris et in cambiorum vectigalibus; a quibus hoc modo excusatur; sed hi non vident, praestare has expensas facere, quam violare Dei praeceptum usuram committendo. Si vero quaerunt, quare hoc sit usura, et non cambium reale facere, manifesta est responsio: Quod in cambio est aliquod servitium mercede dignum, ideo aliquid ultra sortem licet accipere; in mutuo autem, secluso interesse, nihil est non gratiose donandum, et ideo nil accipiendum ultra sortem. Libet jam dictis adjungere, ultra usuram committi in hoc casu injustitiam; quia mercator mutuantis non solet omnes expensas remittere mutuo accipienti, sed partem; et ita pars reliqua injuste accipitur, quia deberet esse merces servitii cambii, quod nullum hic intervenit; ideo qui non laborat, injuste manducat.

Secundum exemplum est: Mercator mutuantis egenti fictas litteras expedit ad fictum Lugdunum, hoc est ad S. Petrum de Arena, ubi convenientes mercatores tempore, quo alii conveniunt Lugduni, taxant fere pro libitu lucrum illius ficti cambii, de quo denuo fictas litteras faciunt. Juxta quarum tenorem, qui mutuo accipit, solvere debet et sortem et usuram. Hic etiam usura est manifesta et

injustitia, si non est tantum lucrum cessans; imo ubi hoc esset, in illis fictionibus perniciosum mendacium existit, quia quantum ex se est, isti tollunt fidem mercatoribus, quia ablata, pereunt humana negotia et commercia.

Tertium exemplum est: Mercator egenti pecunias dat et conficiuntur verae litterae pro Besansone, sed quae sciuntur non debere acceptari, sed insolutae remitti cum fide lucri currentis cambiorum, ut id ultra sortem reddat, qui mutuo accipit. Hic etiam est usura et hypocoeris inutilium litterarum.

Quartum exemplum: Mercator datis pecuniis egenti, et qui non habet creditum Besansone, facit, ut suus ibi oeconomus acceptet litteras missas ab eo, qui pecunias accipit, facto pacto reddendi lucrum cambiorum. Hic etiam est usura, et solo nomine cambium, quia nemo commutat suas pecunias cum aliis etiam suis.

Quintum exemplum est: Quispiam dat egenti pecuniam pacto, post certum tempus recipiendi illam summam in alia specie monetae, vel certo vel probabiliter plus valitura. Hic, secluso interesse, etiam est usura, quia amplius recipitur ob mutuum. Secus autem res se haberet, si gratiose offerretur, et acceptaretur melior moneta. Si autem dubium esset et in aequilibrio, an plus vel minus valitura esset recipienda moneta, quae data citra usuram reciperetur, sicut etiam ubi dubium esset an recipienda¹ moneta valitura esset 100, an vero 120, liceret ab initio pacisci quid certum inter utrumque valorem, nempe 100 et 10, quod ex 2. casu cap. Naviganti De usuris² patet.

Sextum: Quispiam dat hic et in his nundinis 100, ut in sequentibus nundinis habeat 100 et 4. — Septimum exemplum: Quispiam dat hic 100, ut in eodem loco recipiat unum pro uno mense, duo pro duobus, tria pro tribus, et sic de consequentibus. In his quoque casibus usura manifesta est. — Octavum: Dat quispiam Florentiae 10 libras grossorum, sive 100 aureos, ut intra mensem reddantur Florentiae, pretio currenti Venetiis post 10 dies contractus, sic singulis mensibus renovato contractu. Venetiis autem com-

¹ Et in — recipienda desunt in Ms. II. ² Est cap. 19 (V, 19).

munitur plus valent 10 librae grossorum, quam Florentinae. Ideo etiam hic usura est, et non cambium, quia lucrum ultra sortem in eodem loco redditur.

53. Secundus modus etiam manifeste illicitus cambiorum est, quando intervenit quidem differentia locorum pecuniae datae et acceptae, intervenit etiam distantia temporis, sed extraordinarie praefixa in fraudem usurariam. Cujus modi exempla, etiam Januensis usitata, subjiciemus.

Primum ergo exemplum sit: Quum mercatores quater in anno, juxta quatuor nundinas totum annum absumentes, cambire solent, quater scilicet in annum data pecunia et expeditis litteris, et quater recuperata, aliqui semel tantum dantes pecunias, et expedites litteras duarum vel trium vel quatuor vel plurium nundinarum, lucrum accipiunt de pecuniis per dictas nundinas semel relictis; quem modum negotiandi mercatores Itali vocant „Cavalecar fieri“, Hispani vero „Atravesar ferias.“ Hic igitur intervenit usura vel alia etiam injustitiae species. Usura quidem, quia quum lucrum primarum nundinarum respondeat servitio cambii, cujus est merces, reliquarum nundinarum lucra pro mutuo et dilatione temporis solum dantur. Vel si non dantur ratione temporis vel servitii, quia unicum tantum intervenit, et duplo vel triplo vel quadruplo pretio solvitur pro numero nundinarum, manifesta injustitia committitur; est enim ac si quis vellet locare operam unius diei pro pretio laboris quatruiduani. Quae omnia intelliguntur, si dans pecunias ex hoc non incurreret tantum interesse, quantum lucri provenit ex cambiis aliarum nundinarum, quae primas sequuntur. Nam si incurreret exempli gratia damnum vel lucrum cessans 15 aureorum, et totidem lucrarentur tres primae sequentes nundinae, liceret exigere 20 pro pecuniis datis ad 4 nundinas, 5 tantum ratione cambii et 15 ratione interesse.

Secundum exemplum sit: Quum sit praefixum certum tempus, intra quod mercatores bonae fama solent litteras ad instantes nundinas expedire, aliqui avidiores tempus dandi pecunias anticipant, ut quo plus ab accipiente detinen-

tur, plus lucri reddat. Ideo quidam missuri pecunias Messanam vel Consentiam, ut sericum vel emant vel solvant, dant pecunias suas illuc deferendas per 6 vel 8 menses, antequam dari soleant ordinarie. In quo absque dubio usuram committunt, quia per totum illud tempus anticipatum censetur pecunia mutuata et ob id lucrum recipi, si non ostenditur lucrum cessans, quod compenset vel damnum.

Tertium exemplum est eorum, qui ex eadem lucri aviditate tempus ordinarie praefixum prorogant et postponunt; ut faciunt illi, qui videntes, esse minus temporis a data pecunia usque ad eam recuperandam in nundinis, quas vocant apparitionis, quam in aliis nundinis, ideo, ne parum ex parvo tempore lucrentur, nolunt dare pecunias suas usque ad nundinas apparitionis solum, sed etiam usque ad sequentes. In idem redit, quod alii faciunt, qui quum consueto et debito reputato modo pecunias suas miserint Lugdunum, tempore eas recuperandi et Januam remittendi, nolunt recuperare vel remittere, sed ibidem eas dant ad alias nundinas ad lucrum, quod refundent cambia. In quo usuram committunt, quia quum secundo dant pecunias Lugduni, non cambiant, sed mutant, et usura est, secundum lucrum accipere.

Caput XVIII. Genera dubia cambiorum. Divisio.

54. Post modos cambii manifeste licitos et clare illicitos, superest, ut eos, de quibus dubium et controversia est, pertractemus. Hi autem sunt, qui quamvis sint de loco ad locum, mora ordinaria interveniente inter datam pecuniam et acceptam, (ut solet esse in cambiis realibus per litteras, quae licita ostensa sunt), tamen videtur in eis considerari potius temporis mora, quam loci distantia et in ea interveniens servitium. Et ideo merito de usura sunt suspecti. Et quia horum varia exempla sunt, et inter ea magis usitatum cambium Lugduni seu Besansonis, de eo prius tractabimus, quia ejus visa vel justitia vel iniquitate facile erit alios casus controversos decidere.

De hoc ergo 1° videbimus, quomodo fit,

2° an liceat,

3° an expediat, si licet,

4° an si non licet, corrigi possit, ita ut liceat, et qua via.

Caput XIX.

Quomodo fiat cambium Besansonis, quod illicitum esse probatur.

55. Quoad primum igitur ferunt, nundinas Lugdunenses olim celebrari solitas Januae, illucque confluere solitos Germanos, qui afferbant massulas auri ponderis 8 unciarum, ut illis merces suas emerent. Hae igitur auri massulae marchae vocabantur, fortasse, quod aliquo characterere vel signo justis ponderis insignitae essent. Translatis igitur his nundinis in Lugdunum, cambium Lugdunense hoc modo fiebat: Quum mercator, cui in nundinis marcha auri solvenda erat, et ante nundinas egebat, adibat mercatorem habentem pecunias et commutabat marcham auri sibi solvendam, pro pecunia numerata juxta quod inter eos conveniebat; nam pretium non erat fixum, sed dabatur pro marcha, quae 65 scuta Lugduni valebat, 61 vel 62 vel 63, prout inter se mercatores conveniebant. Marcha etiam Lugduni recepta et alio remissa varium pretium reddebat, nempe 61, 62 vel 63 etc., quod communiter pretium excedit, cum quo marcha erat prius empta sive commutata. Atque hoc quidem modo fit cambium Lugduni. Non ita pridem tamen ob dissensiones Jannensium et regis Galliarum, recesserunt a commercio Lugdunensium et transulerunt cambiorum negotia ad Besansonem Burgundiae civitatem. In qua tamen non nundinae sunt, nec magna commercia, ut fiunt Lugduni; sed solum mercatores Jannenses ibi in cambiis negotiantur; qui etiam non commorantur Besansone, ut faciebant Lugduni, sed solum tempore nundinarum et solutionis suos juvenes et negotiorum factores illic mittunt, intra paucos dies reversuros.

56. Fit igitur modo sequenti cambium Besansonis, de quo est controversia: Mercator, habiturus pecunias in proximis nundinis Besansonis et ante eis indigens, adit alium mercatorem pecunias habentem, et commutat cum

eo scuta marchae ibi solvenda tempore nundinarum proximarum pro numerata pecunia, prout inter se conveniunt: quo pacto et pretio facto, mercator accipiens pecunias, conficit litteras, quibus jubet scuta marchae, de quibus est conventum, Besansone solvi tempore nundinarum proximarum. Mercator etiam dans pecuniam conficit litteras, quibus jubet suo oeconomo, ut dicta scuta marchae recuperet, et ad se remittat Januam, vel alio, prout sibi videbitur magis expedire. Besansone autem raro vel nunquam fit solutio in numerata pecunia, sed tantum fiunt schedulae seu litterae, ut Januae vel alibi fiat realis solutio et in numerato.

Ut autem quae in genere dicta sunt, de hoc Besansonis cambio particulari exemplo intelligantur, sciendum, scutum marchae, quod Besansone solvitur, non esse realem aliquam monetam usuaalem, sed valere 44 solidos Parisienses, hoc est solidum unum, sive 10 quatrinos minus, quam valeat scutum solare; sicut etiam libra non est una moneta extans, sed valet 20 solidos Italicos. Quum igitur scutum solare valeat Januae 70 solidos Jannenses, et scutum marchae valeat Besansone 68 vel circa, solet commutari, seu ut alii vocant, vendi pro 65 vel 66 vel 67, prout convenit inter ipsos mercatores. Et ut hoc pretium, pro quo commutatur scutum marchae, non est fixum, ita etiam id, quod pro scuto marchae redditur, quando fit ejus, jam Besansone soluti, remissio, non est quid fixum, sed varium; licet communiter sit plus quam primo datum fuerit pro scuto marchae. Nam si ex, gr. mercator dedit 66 solidos¹ Januae pro scuto marchae, habebit 67 vel plus ex dicto marchae scuto.

57. De² hoc igitur cambio ad modum dictum celebrato, juxta pretium currens et pro proximis nundinis et cum expeditione litterarum est jam controversum, an liceat necne. Et quamvis aliqui moderni doctores de hoc haesitent, et rem velut dubiam relinquunt, mihi tamen

¹ Ms. II. addit, *Romanos*.

² In altero codice incipit hoc loco caput XX., ita ut nostrum XX. illic computetur XXI. et ita porro.